

Citation:

H.P. Berlage, Levensbericht W. Bleeker, in:
Jaarboek, 1966-1967, Amsterdam, pp. 331-334

WOUTER BLEEKER

(14 november 1904—17 april 1967)

DOOR

H. P. BERLAGE

Op 17 april 1967 overleed Wouter Bleeker, een waarlijk groot belijder der aardwetenschappen. Zijn hart, dat reeds jaren lichte onregelmatigheden vertoonde, gaf het op toen een maandenlange strijd tegen reuma gunstig beslecht scheen en hij zijn zware taak als hoofddirecteur van het K.N.M.I., een taak waartoe hij 1 september 1965 beroepen was, zo kort geleden nog maar, in herwonnen gezondheid hoopte te kunnen voltooien. Het noodlot wilde, dat Bleeker en zijn vrouw nog pas 3 weken tevoren een nieuw gebouwde woning in De Bilt konden betrekken, waaraan zij lange tijd van de praktische kant en met grote kunstzinnigheid mede ontworpen hadden.

Bleeker werd op 14 november 1904 in het voormalige Oudshoorn, nu deel van Alphen aan de Rijn, geboren. Hij ontwikkelde zich van eenvoudig milieu uit, maar zijn ongewone begaafdheid openbaarde zich reeds op zeer jeugdige leeftijd. Hij greep de kans aan en studeerde wis- en natuurkunde te Utrecht. Hier was Ornstein één zijner leermeesters. Zijn eerste wetenschappelijke opdracht bestond in de hulp, die hij Minnaert verleende bij spectroscopische metingen tijdens de totale zonsverduistering van 1927 in Lapland.

De meteorologie, door van Everdingen gedoceerd, trok Bleeker het meest aan, en hoewel ook volgens Ornstein toch wel echt op een zijspoor gerakende, aanvaardde hij in 1928 een assistentschap bij het K.N.M.I. Bleeker is dus bijna 40 jaar aan het K.N.M.I. verbonden geweest en zo bijna letterlijk droeg hij dit instituut tenslotte, dat er een schok doorheen voer bij het bericht van zijn overlijden. Voor alle medewerkers en het gehele personeel was iets onherstelbaars geschied.

Tegen het einde van het Tweede Pooljaar, 1932—1933, bezocht Bleeker IJsland, waar een Nederlandse expeditie, onder leiding van Cannegieter, met twee Fokkerjagers zich bij Reykjavik gevestigd had. Bleeker reisde erheen met Hr. Ms. „Jacob van Heemskerck” en ondersteunde er de verrichting van een aantal waarnemingen in de hogere luchtlagen, waarbij voor het eerst ‘radiosondes’ werden toegepast, die van Moltsjanof.

In 1936 promoveerde Bleeker bij van Everdingen cum laude op een proefschrift, getiteld: „De gemiddelde hoogtewind boven De Bilt, volgens loodsballonwaarnemingen 1922—1931.” De bijzin is niet zonder ge-

WOUTER BLEEKER
(14 november 1904—17 april 1967)

wicht, want het is inderdaad knap, wat Bleeker wist af te leiden uit een weliswaar lange reeks van jaren, maar slechts uit de primitieve loodsballons, die toentertijd, zonder 'radar', nog verloren waren, als ze in de wolken verdwenen. Uit de aard der zaak bleef Bleeker de grootste belangstelling koesteren voor het verderstreckende aërologisch onderzoek, met meetinstrumenten omhooggevoerd door vliegers, vliegtuigen en registreerballons, een onderzoek, dat hier te lande voornamelijk te Soesterberg werd bedreven en een intieme binding tussen het K.N.M.I. en de Koninklijke Luchtmacht teweeg bracht. In 1937 volgde Bleeker's benoeming tot adjunct-directeur van de afdeling weerdienst en luchtvaart-meteorologie aan het K.N.M.I., in 1941 werd hij directeur dezer afdeling, die ook het zo omvangrijke meteo-Schiphol zou gaan omvatten, een bedrijf, waar gedurende 24 uur van het etmaal meteorologische voorlichting aan de burgerluchtvaart gegeven wordt.

Bleeker bracht alle kennis en ervaring ter vervulling van dit ambt mee, vooral na zich tijdens twee verblijven in Bergen en Oslo, in de jaren 1937—1939, bij de bekende „Noorse School”, met de opvattingen van Vilhelm Bjerknes, diens zoon Jacques en zijn overige leerlingen, omtrent de structuur der frontale depressies vertrouwd gemaakt te hebben, opvattingen, waar van Everdingen skeptisch tegenover was blijven staan. De omvang en uitvoerigheid van tekening der weerkaarten en de analyse daarvan op het K.N.M.I. werden volkomen herzien.

Behalve Vilhelm Bjerknes werden ook de uit de skandinaafse school beroemd geworden Pettersen en Palmén door de Akademie met de Buys Ballot medaille onderscheiden. Zoals Bleeker het zelf uitdrukte in de inleiding tot zijn driedelig leerboek der meteorologie, dat in 1942 verscheen, slaagde deze jongere generatie er in zich „een harmonisch beeld te scheppen van de vele processen, die zich in de atmosfeer afspelen.” Zij legden de basis der „meteorologica”, een term door Bleeker spelerwijs bij de lezers van Elsevier's Weekblad ingevoerd, maar te dezer plaatse opzettelijk gebezigd, omdat de rede in de weerkunde door hem zo sterk is gesteund, terwijl die rede door Jan en Alleman nog steeds zo hartgrondig bespot wordt.

In 1945 verscheen de door Bleeker samen met van Duynen Montijn geschreven verhandeling „Luchtsoorten en Fronten” en in 1946 een artikel van Bleeker's hand: „The verification of weather forecasts”, dit laatste de zo dringende aanwijzingen bevattende, dat de wiskundige statistiek bij elke nieuwe methode van weersverwachting moet worden geraadpleegd om de vooruitgang te kunnen staven.

Na sinds 1938 als privaat-docent de dynamische meteorologie onderwezen te hebben, werd Bleeker in 1946 tot buitengewoon hoogleraar in de theoretische meteorologie en oceanografie aan de universiteit te Utrecht benoemd. Hij vervulde twee gasthoogleraarschappen in de Verenigde Staten, het eerste in de jaren 1948—1949 in Chicago, waar, gedurende de tweede wereldoorlog, onder leiding van Rossby, een omvang-

rijk universitair meteorologisch centrum tot stand gekomen was, het tweede in de jaren 1951—1952 aan Florida State University, waar hem een eredoktoraat werd verleend.

Vruchtbare jaren, waarin enkele van Bleeker's fundamentele studies verschenen: „The structure of weather systems” (1950), met J. Andre samen „Convective phenomena in the atmosphere” (1950), met A. Delver samen „Some new ideas on the formation of wind spouts and tornados” (1951), en tenslotte „On the influence of heating and cooling on the surface pressure field in the Mediterranean area” (1952). Dit laatste geschrift, de boeiende wisselwerking tussen atmosfeer en oceaan behandelend, werd gevolgd door „A climatological analysis of the fields of flow and temperature in the Mediterranean area” (1957), op grond waarvan aan Bleeker de leiding werd toevertrouwd van het in 1958 te Rome gehouden „Seminar on Mediterranean Meteorology”. Het bracht, zoals dringend nodig gebleken was, de theoretici en de weerdienstleiders, zij die de verantwoordelijkheid voor de verwachtingen dragen, met elkaar in overleg. Ook Cairo zou nog eens Bleeker's raad inroepen, en waar hij kwam daar maakte hij vrienden, door zijn innemend karakter.

Na de tweede wereldoorlog werd onder patronaat der Verenigde Naties de Wereld Meteorologische Organisatie te Genève gesticht, wier eerste algemeen secretaris, Swoboda, eveneens door de Akademie met de Buys Ballot medaille zou worden onderscheiden. In dit verband ontplooidde Bleeker zijn zo hoog gewaardeerde internationale werkzaamheid. Gedurende de jaren 1951—1959 was hij voorzitter van de Commissie voor Synoptische Meteorologie, zijn collegae ter openingsvergadering het onmisbare antwoord op de vraag voorhoudende: Is de synoptische meteorologie een wetenschap of een kunst? Hij redigeerde een voortreffelijke internationale wolkenatlas en de door de eerste atoombom-explosies geopenbaarde perspectieven van onderzoek der circulatie in de stratosfeer, door het volgen van radioactieve luchtmonsters, werden door Bleeker onmiddellijk aanvaard en tot ontplooiing gebracht.

Hij stimuleerde de oprichting van een Working Group on Nuclear Radiation en nam het voorzitterschap waar van een interim-commissie, die aanbevelingen deed voor een over de wereld verbreid onderzoek van de lucht en de neerslag op radioactiviteit tijdens het Internationaal Geofysisch Jaar, 1957—1958. Gedurende de jaren 1957—1963 was hij voorzitter van de Commission for Atmospheric Chemistry and Radioactivity. Onder zijn redactie verschenen de uiterst actuele W.M.O. Technical Notes No. 43: „Meteorological Aspects of Atmospheric Radioactivity” (1961) en No. 68: „Meteorological factors influencing the transport and removal of radioactive debris” (1965).

Maar niet alleen de stratosferische circulatie, ook de troposferische circulatie, die haar stempel drukt op ons levensmilieu, waarin de volksgezondheid steeds dringender betrokken raakt, bleef zijn grote belangstelling behouden. Men behoeft slechts de lucht- en watervervuiling van

Rijnmond en IJmond aan te roeren en de daaruit voortvloeiende betrekkingen tussen het K.N.M.I. en het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid, beide in De Bilt, om er verbaasd over te staan, dat Bleeker ook voor de behandeling dezer vraagstukken de tijd wist te vinden. De omvang en paraatheid van zijn kennis bereikten inderdaad een ongevenaarde graad. Zij veroorloofden Bleeker met groot gemak leiding te geven in alle studiegroepen, zijn oordeel en probleemstelling scherp te formuleren en deze met een opvallende toegenegenheid aan ieder voor te houden. In het bijzonder zij hier nog genoemd de Nederlands-Belgische samenwerking in het onderzoek van Antarctica, een onderdeel van het internationaal grootscheeps opgezette onderzoek tijdens het Internationaal Geofysisch Jaar en tegelijk ook Derde Pooljaar, een jaar van ongekend hoge zonneactiviteit, 1957—1958. Dit onderzoek werd in velerlei richtingen voortgezet tot en met het „Jaar van de Rustige Zon”, 1964—1965.

Bleeker's kritische zin in alle takken der geofysica is moeilijk te overschatten en hoe heeft hij zich bij de betrokken faculteiten ingezet voor de mogelijkheid, de meteorologie, het zij dan als één der drie natuurlijke takken van de geofysica, als doktoraal hoofdvak aan de universiteit te kunnen verkiezen. Het Akademisch Statuut moest daartoe gewijzigd worden en de geofysica als zelfstandig bijvak bij sommige kandidaats-examens toegelaten. Zo zal in de komende jaren ook het K.N.M.I. zijn jonge begaafde mankracht vlotter dan tot dusver uit de universiteit kunnen betrekken en voor een juiste doorstroming kunnen zorgdragen.

Bleeker's kritische zin en ongeremde hulpvaardigheid zijn ook de Akademie ten goede gekomen, vooral in de jaren 1958—1965, toen hij, kort na zijn benoeming als lid reeds het secretariaat van de sectie Aardkunde vervulde.

Zijn overlijden kwam voor allen, die hem gekend hebben, te vroeg en te plotseling. De Wereld Meteorologische Organisatie heeft Bleeker herdacht tijdens een plenaire zitting van haar vijfde congres, dat in het voorjaar 1967 te Genève werd gehouden, maar dat hij niet meer heeft mogen bijwonen.

